

Guido vänder hopplöshet till en möjlighet

Att vara den man vill vara

AV AGNETA BARLE

Hur tar en ung människa emot en film som Roberto Benignis *Livet är underbart*? Vilka känslor väcker den? Vad är det man upplever? Får man skildra Förintelsen såhär? Vad händer om man får sitta ner och i lugn och ro diskutera igenom filmen efteråt? Kan samtalet kanske övergå från en allmän filmrecension till en filosofisk diskussion om livet? Ungefär så funderade Malin Lagergren, filmpedagog på Film i Dalarna och Eva Westergren, FilmCentrum, när de bjöd in ett antal gymnasieelever till filmvisning med efterföljande samtal.

BILD SAKNAS

En onsdagsförmiddag i slutet av april samlas först ett hundratal elever från Haraldsbogymnasiet i Falun på biografen Falan. De har blivit inbjudna av Film i Dalarna till en visning av den mångbelönade filmen *Livet är underbart* av Roberto Benigni. Film i Dalarna är en länsinstitution under Landstingets kulturnämnd och arbetar bland annat med skolfilm och biografstöd. Som filmpedagog försöker Malin Lagergren genomföra allt fler filmstudiedagar för lärare och tror stenhårt på filmen som förlösande medium i många undervisningssammanhang.

Eva Westergren är också filmpedagog och knuten till FilmCentrum i Stockholm. Hon sysslar med film i alla former, arbetar mycket tillsammans med lärare och skriver bland annat filmhandledningar. Hon blev nyfiken på hur ungdomar skulle reagera på en film som *Livet är underbart*. Sagt och gjort. Malin bjöd in 2:orna på Estetiska programmet på Haraldsbogymnasiet och Eva reste till Falun. Tillsammans ville de starta och försiktigt leda ett samtal, som inte alls skulle handla om hur filmen var gjord utan om frågor kring livsglädje, liv och död.

Livet är underbart utspelar sig i Toscana, under andra världskriget. Första delen av filmen skildrar den sorglö-

se Guido, hur han kommer till staden Arezzo, träffar sin älskade ("la Principessa"), gifter sig, får barn och lever som sorglös judisk bokhandlare i fem år. Ett smygande hot från antijudiska grupper blir allt tydligare och en dag, tre månader innan krigsslutet, deporteras Guido och hans lille son till ett koncentrationsläger. Även hustrun väljer att följa med. För att stå ut och för att rädda sin pojke övertygar Guido honom om att det hela är en lek, en enda stor tävling, där den som vinner får en äkta stridsvagn.

Roberto Benigni spelar huvudrollen, har regisserat, hittat på historien och varit medförfattare till filmens manus.

Att filmen berör publiken märks tydligt i biosalongen. En känsla av koncentration och uppmärksamhet finns där hela tiden. Förlösande skratt men också skratt som fastnar i halsen. Som kanske övergår i tårar.

– Jag kan bara inte åka tillbaka till skolan och äta efter det här, det känns ju inte klokt, utbrister någon.

VAD FINNS DET ATT PRATA OM?

Efter lunchpausen kommer femton elever, som går andra året på Estetiska programmet med teaterinriktning, till den förbokade lokalen på Folkets hus för att

samtala om filmen med Eva och Malin. Rummet är ett ganska kallt och ordinärt konferensrum med borden stelt uppställda längs väggarna. Det är väl ingen direkt inspirerande miljö, men ändå något annat än skolsalen. Ungdomarna verkar komma helt förutsättningslöst. "Vi vet egentligen inte varför vi ska vara här och vad vi ska göra" säger någon. Vad kan detta ge? Finns det något att prata om?

Det fanns det. Det visar sig snarare att ingen vill sluta prata. Alla deltar engagerat och aktivt. Eva och Malin behöver knappt formulera några frågor, samtalet flyter av sig självt.

– Man kan gå in i en film på så många olika sätt, börjar Eva. Man kan se hur en film är uppbyggd, hur skådespelarna agerar osv. Men man kan också utgå från de känslor som väcks när man ser filmen. Det film gör, när den är som bäst, är att den utvecklar tankeutrymmet. Den väcker tankar kring livet och andra existentiella frågor och ger man då sig själv och andra tid till eftertanke kan det leda till spännande resonemang. Då bearbetar man filmen och samtidigt stannar minnet av den kvar längre.

ATT LEVA I NUET

Kan man verkligen säga att livet är underbart när man ser den här filmen? Vad menar man? Är det en allvarligt menad film?

Prövande och lite avvaktande tittar ungdomarna på varandra. Vem ska börja? Vem ska bryta isen? En tjej räcker upp handen.

– Den visar hur man kan ta sig ur svårigheter.

– Man kan själv välja om man ska orka eller inte.

De som överlevde förintelsen orkade kämpa och orkade se ett hopp. Jag tycker att det är en allvarlig titel.

Kan ni nämna någon scen som kändes väldigt stark?

Redan här är det flera i gruppen som vågar erkänna att filmen väckte mycket starka känslor. Det är flera som vill säga något.

– Hela filmen kändes stark, hela tiden.

– På slutet, när den lille pojken hittar sin mamma.

– Jag tyckte att scenen utanför konditoriet, där det stod en lapp "inga hundar, inga judar", var så stark. Och att Guido – pappan – direkt kunde vända det till någonting roligt. Att de i deras butik minsann inte tänker ta emot spindlar och västgoter!

Men vad är det underbara i livet?

– Att han älskar sin fru och sin son så mycket.

– Han levde i nuet hela tiden. Han fångade ögonblicket, precis sådär som i filmen *Döda poeters sällskap* – Carpe Diem. Han tog vara på varje ögonblick.

Går det verkligen att göra det när man befinner sig i en så svår kris?

– Guido skulle nog aldrig gjort så om han inte hade haft en son att ta hand om. Han gjorde så för att skydda och se glädjen hos sin son. Han har ett ansvar som pappa.

Som vuxen gläds jag åt, samtidigt som jag förvånas över, hur insiktsfulla de är. Att de har förmågan att sätta sig in i hur Guido tänker och reagerar och att de förstår hans vanmakt.

– Jag tror inte att han tyckte att livet var så under-

bart hela tiden. Det kunde man se när han letade efter sin fru på tåget och i koncentrationslägret.

– Det syns att han förlorar hoppet när han förstår att doktorn som han kände från förr inte kan hjälpa honom. Då verkar han mer desperat.

Här tror jag att vi vuxna i rummet har en betydligt mer fördömande bild av den tyske läkaren än vad ungdomarna har. Vi ser honom som en cynisk, självisk person, medan ungdomarna ändå vill tänka gott om honom. De tror ändå att han har ett gott uppsåt.

Förstod pojken vart de hade kommit?

– Ja, han var ju så smart.

– Men jag tror att han ställde upp på det pappan sa, eftersom det ändå fanns ett hopp i det. Det var ett sätt att hålla det fruktansvärda ifrån sig.

– Det måste ha känts konstigt för pojken att se allt det svåra runt omkring sig samtidigt som pappan var så positiv hela tiden.

Att det kan vara etiskt försvarbart att ljuga i den här situationen är alla helt överens om. De ser lögnen som ett medel för Guido att hålla sonen lugn, och då är det helt ok.

– Jag vet inte vad som skulle ha hänt om pappan hade sagt sanningen. Han använde ju lögnen som ett medel för att hålla sonen lugn.

– Nej, han kunde ju inte sluta och säga "Nej, jag bara skojade. Vi är i ett dödsläger".

– Guido tar en stor risk. Han spelar högt. Tänk om sonen insåg att han bara hittade på.

Det blir tyst i rummet för ett ögonblick. Allvarliga sitter de där och tycks tänka sig in i vad som skulle kunna ha hänt om pojken, eller ännu värre hans pappa, hade brutit ihop.

Om vi förflyttar oss till den första delen av filmen. Hur var Guido tiden före koncentrationslägret?

– Då tycker han att livet är underbart hela tiden.

– Han väljer att göra det underbart.

– Han försöker få alla andra att också må bra.

– Han är den han vill vara genom hela filmen. I koncentrationslägret förvandlar han verkligheten till någonting annat, något bättre, för att pojken ska stå ut. Han får honom att se andra saker.

Även om första delen tar upp den mesta tiden av filmen, tycks den andra delen dominera deras tankar. De återkommer ständigt till koncentrationslägret.

– Han trotsar alla.

– Jag tycker det verkade som om han sköt ifrån sig allt som var svårt. I början verkade han nästan oansvarig.

– Det är väl bättre att leva i nuet ändå. Tänk om det blir ett 3:e världskrig – hur kommer vi att göra då? Ta vara på stunderna eller oroa oss hela tiden?

Här märks det att rädslan för att vi själva kanske står inför ett nytt krigshot ligger nära till hands. Filmerna får därför somliga av eleverna att associera till sin egen tid, sin egen verklighet. Natos bombningar i Serbien, de dagliga TV-sändningarna från flyktinglägren, transporter och utrensningen av kosovoalbaner finns där som en mörk fond att jämföra filmen med. Historien upprepar sig. Om och om igen.

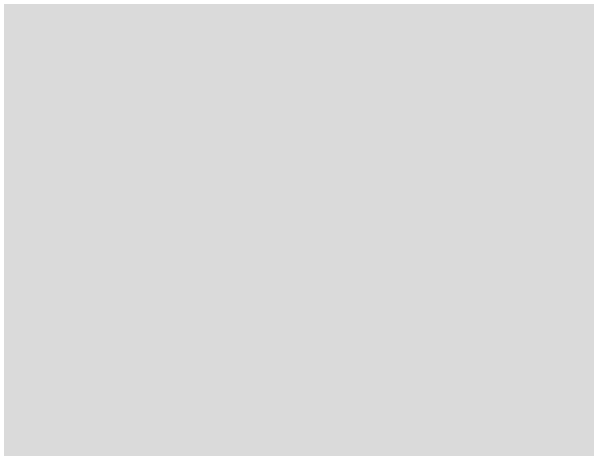

BILD SAKNAS

EN GLÄDJEPUNKT I DET GRÅA

Vad var det som var så gripande i filmen?

- Att det fanns en glädjepunkt i den. Det var inte bara grått. Då går det lättare att ta till sig det som skildras och man kan jämföra med andra filmer om förintelsen.
- I andra filmer tar skräcken och ängesten överhanden. Här är den inte lika stark. Det är bra, för vi har sett så många andra filmer om judeförföljelsen, vi vet vad som hände, men orkar inte ta in alla fakta. Man har bara en stor klump i magen.
- Så enkelt och självklart de förklarar hur filmens budskap går fram! De kan använda sina erfarenheter från filmer om Förintelsen som de sett tidigare. Den kunskapen finns som ett referensbibliotek i bakgrunden som de har nytta av när de ser *Livet är underbart*.
- Man måste naturligtvis se båda sortens filmer. Men det här kändes så äkta.
- Alla filmer om koncentrationsläger har ingen skyldighet att skildra det så fasansfullt. Folk kan föreställa sig bilderna själva.
- Vi fick se det ur pojakens synvinkel.
- Jag fick en känsla av att det som var farligt inte var så nära. Man fick liksom en trygghetskänsla genom Guido.
- De sätter fingret direkt på vad regissören säkert har tänkt och på filmens förhållande till publiken. Nämligen att Guido både skyddar sin son – och publiken. Regissören överläter åt publiken att fritt associera om vad som händer utanför filmduken. Han får publiken att känna sig delaktig men filmen blir aldrig övertydlig.
- Ja, man ville hålla sig nära Guido, för han fixade allt.
- Anledningen till att vi inte såg så mycket som var hemskt, utan bara anade det, är att han tog hand om publiken också.
- Ja, vi fick ju aldrig se när han blev skjuten, bara höra skotten. Det behövdes inte mer.

EN SAGOHJÄLTE

Det är mycket tydligt hur de har uppfattat filmens perspektiv. Att det var pojken som vuxen som berättade. För dem tycks detta vara alldeles självklart, det är inte frågan om att Guido är en trollkarl, en magiker, han är

helt enkelt bara pojakens alldeles fantastiska pappa.

Flera i rummet kände igen sina egna pappor.

Vad är det här för slags berättelse?

- Det är pojakens berättelse. En tragisk händelse berättad på ett komiskt sätt.
- Det känns som en sorts saga. Filmen börjar ju med att pojken säger: "Så här räddade min pappa mig från kriget".
- Det känns som om det var en stark, vuxen person som berättar bakåt. En person som inte blivit knäckt. Man känner styrkan i berättaren.
- Det blir en hjältesaga om pappan. När pojken blev stor har han förstätt hur det egentligen har varit.
- Just det. Han säger orden "Det var min pappas gåva till mig". Vilken gåva?
- Inställningen till livet. Styrkan att gå vidare.
- Känslan av att livet är underbart.

ATT KLÄ UPPELVELSEN I ORD

Samtalet böljar fram och tillbaka, nya infallsvinklar dyker upp hela tiden, avspänt men samtidigt engagerat bearbetar gruppen sina upplevelser och känslor. Efter frukt och fikapaus fortsätter man och samtalet kommer in på den blandade kritik som filmen mött. Att somliga reagerat starkt på att Benigni "gjort en komedi om koncentrationsläger". Hur får man skildra Förintelsen? Är detta ett bra eller dåligt sätt?

- Han skojar inte alls om Förintelsen! Det är ju inte det han skämtar om. Han skämtar för att skydda sitt barn.
- Det hade varit dåligt om filmen hade börjat i koncentrationslägret. Det var bra att det var så mycket andra händelser i början.
- Filmen ger en utrymme att tänka. Den utelämnar ingenting trots att man inte får se allt. Den här filmen orkar man se, man kan ana hur fruktansvärt det var men man stänger inte av sina känslor.
- De enas om att *Livet är underbart* är som en saga som handlar om striden mellan det onda och det goda. Som berättar om hur man kan klara av ondskan när den är som starkast. En spännande, rolig och sorglig saga sedd ur ett vuxet barns synvinkel.
- Ungdomarna dröjer sig kvar i samtalet, har svårt att bryta upp och lämna gruppen trots värsolen utanför fönstret.
- Det här var mycket mer intressant än jag hade trott från början.
- Filmen blev tredubbelt bättre nu när vi har pratat om den. När man försöker förklara vad man känner tänker man bättre.
- När kan man se den igen?
- Det känns som en magisk eftermiddag. Femton tjejer och killar, tillsammans i ett ganska opersonligt rum, har åstadkommit ett djupt och engagerat samtal med varandra. Om livet, vårt förhållningssätt till ondska, kärleken och andra filosofiska frågor. Jag fascineras av deras öppenhet, närvaro och hur klokt de resonerade. Jag är glad över att få ha varit med. ★

Livet är underbart distribueras av Buena Vista Int.